

ECOURILE REVOLUȚIEI PAȘOPTISTE DIN TRANSILVANIA ÎN PUBLICISTICA FRANCEZĂ (1849-1851)

Keywords: *Révolution de 1848, Transylvanie, écrits français, l'exil après la Révolution de 1848, la polémique entre les Roumains et les Hongrois*

Cuvinte cheie: *Revoluția de la 1848, Transilvania, scrieri franceze, exilul postpașoptist, polemica româno-maghiară*

Necesitatea unei mai bune cunoașteri în capitalele Europei a conduitei politice și militare a românilor din Transilvania a fost sesizată încă din timpul evenimentelor de la 1848-1849. Lipsa unei propagande proprii a revoluției, precum și o anume ignoranță a cabinetelor europene pe marginea pozițiilor adoptate acum de românii transilvăneni, l-au făcut pe Al. C. Golescu să-i ceară lui Avram Iancu o atitudine mai energică în acest sens pentru a face cunoscută cauza lor în Europa, prin luptă dar și prin diplomație¹. Într-adevăr, o parte a presei din capitala Franței a prezentat în acești ani revoluția slavilor de sud și românilor ca operă a camarilei imperiale iar revoluția maghiară ca propagatoare a liberalismului și civilizației occidentale. Aici, absența unei propagande revoluționare românești, mai ales pentru Transilvania, a fost suplinită de publicațiile emigrației poloneze, în special de revista *La Pologne* (iun. 1848 - ian. 1851) care în paginile ei a apărut revoluția română și cea sărbă de calificarea „reacționare”, formulată în unele ziare franceze, pe motiv că susțineau cauza austriacă².

Dar, alături de dezbaterile din presa franceză, prestigiul și importanța revoluției maghiare în opinia occidentală, greșelile acesteia în raporturile cu națiunile din Monarhia habsburgică și atrocitățile războiului civil, problema federalizării popoarelor din Europa centrală și sud-estică, intervenția militară a Rusiei în Principatele dunărene și în Transilvania reprezintă o serie de probleme vizate și de lucrările apărute la Paris pe marginea fenomenului revoluționar din această zonă și care fac obiectul analizei noastre.

Din seria acestor scrieri merită amintită lucrarea lui Hilaire-Léon Sazerac din anul 1849 care face elogiul revoluției maghiare și amintește pe scurt faptul că izbucnirea revoluției franceze la 24 februarie 1848 și propagarea ei în Europa a fost de fapt pretextul așteptat de Ungaria. Deoarece națiunea maghiară nu și-a pierdut niciodată „sentimentul naționalității”, autorul este convins că ea s-a ridicat imediat la luptă împotriva austrieilor tocmai pentru „a rupe legăturile devenite prea apăsătoare”³.

¹ „Frate Iancule! Românii din Ardeal sacrifică viața pentru naționalitate și ei nu caută să trimeată oameni la Paris, Berlin, Viena, Francfort spre a culege rodul ce trebuie să iasă din lucrările sfințite cu sângele a mii de români și cu averea a sute de sate pustiite. În zadar va semăna cineva dacă nu ne vom gândi la secerat. [...] Acum ori niciodată putem face și treaba noastră, făcând pe aceea a altora. Această împrejurare favorabilă este trimisă de providință românismului. Să căutăm ca românul, murind pentru Împărat, să moară și pentru națiunea sa, încât, precât este de însemnătate mare a avea arme în mână și a onora cu triumfuri pe bravii noștri apărători, onorându-ne pe noi înșine când onorăm bravura și eroismul lui Iancu, pe atâtă este și pana în mâna omului ce nu cere decât pine de toate zilele spre a stoarce foloasele bravurei pe calea diplomatică.” Alexandru C. Golescu de la Zlatna către Avram Iancu la Câmpeni, 18 ian. 1849, în vol. Cornelia Bodca, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*. București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982, vol. II, p. 1009-1010.

² Nicolae Bocșan, *Ecourile revoluției române din 1848-1849 în presa emigrației poloneze în Convergențe europene. Istorie și societate în epoca modernă*. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1993, p. 121.

³ H. L. Sazerac, *La Danube illustré. Pour faire suite à Constantinople ancienne et moderne, au Voyage en Syrie ....* Paris, H. Mandeville, 1849, vol. I, p. XIV.

Pe parcursul derulării evenimentelor, informații contradictorii despre intervenția rusească în Principatele dunărene și mai ales pătrunderea lor în Transilvania începeau să fie vehiculate de presa franceză. La începutul lunii februarie 1849, intrarea rușilor în Sibiu este adusă la cunoștința opiniei publice de ziarul *Le Siècle* care ulterior, în numărul din 27 februarie, considera că armata rusă de intervenție complică mult situația în această zonă. Este amintit efortul diplomatic al Angliei de a modera comportamentul arrogant al Rusiei în Principate precum și faptul că Franța a trimis o notă asemănătoare cabinetului de la St.-Petersburg⁴. La începutul lunii martie, într-un articol de fond, ziarul revenea cu informații despre ocuparea Brașovului de către militarii ruși despre care se spune că au fost chemați de generalul austriac Puchner „la insistențele sașilor și ale românilor”⁵.

Dealtfel, problema prezenței militare ruse la gurile Dunării și în Transilvania și implicațiile ei asupra politicii europene a fost pe larg dezbătută și în lucrările apărute pe parcursul anului 1849, avându-se în vedere o anume sensibilitate a opiniei publice franceze față de acțiunile în forță ale Imperiului țarist⁶. În lucrarea publicată la Paris în toamna anului 1849, W. Rey făcea o analiză a situației geopolitice din această zonă considerând că „în acest moment apariția forțelor ruse în Ungaria și în Transilvania este avanpremieră necesară a unei viitoare înrobiri a Turciei, iar fiecare lovitură de tun trasă de ruși pe Dunăre subrezește ceea ce a mai rămas din vechea putere otomană”⁷. Autorul preciza în continuare că alianța dintre Austria și Rusia a fost determinată de liberalismul lui Kossuth, iar situația geopolitică creată era evident în avantajul Rusiei deoarece prin înfrângerea revoluției maghiare a împiedicat „o posibilă unire dintre unguri și austrieci ce i-ar fi putut zădărnici planurile de cucerire la sud de Dunăre”. Unul din capitolele interesante ale cărții are în vedere situația existentă în Transilvania și Ungaria și poziționarea fiecărei etnii în raport cu evenimentele revoluționare în desfășurare. Analiza politică efectuată demonstrează o bună cunoaștere a situației națiunilor din Ungaria și Transilvania, unde inferioritatea numerică a maghiarilor a încercat să fie contrabalansată de aceștia printr-o „presiune crescândă asupra popoarelor supuse, și de aici această tensiune permanentă, astfel încât simple chestiuni de limbă au putut genera cinsprezece ani de tulburări și în final războiul”⁸.

Criticile la adresa ideologiei maghiare îi vizează apoi pe publiciștii unguri care au întreținut prin textele lor această orientare, deoarece vorbind despre populația țării nu au avut în vedere decât interesul maghiarilor, diminuând cu bună știință ponderea numerică și negând aspirarea națională a celorlalte etnii. „Să nu ne mirăm deci - continuă autorul - că acești nefericiți au trebuit să se arunce în brațele Austriei și influenței ruse. Această polemică lipsită de dreptate a fost singura întreținută de scriitori și jurnaliști cum sunt Kossuth, Lucas, Pulskey și alții. Adevărul a fost sacrificat nevoilor unei stăpâniri brutale și multe plângeri au rămas înăbușite”⁹. Refuzul maghiarilor de a recunoaște drepturi individualităților naționale, „fanatismul maghiarilor care a făcut să tremure pentru existența lor toate celelalte naționalități”, refuzul de a fi ascultați în Dieta provinciei și declararea deputaților sași „dezertori și trădători de patrie” sunt cauzele principale care au dus aici la conflictul dintre nobilime pe de o parte și sași și români pe de alta. Atitudinea românilor transilvăneni, crede autorul, a fost influențată de cea a sașilor, dar lipsa de unitate a celor două popoare a avut drept consecință ruina sașilor din Sibiu și Brașov. Nu lipsesc însă și

⁴ *Le Siècle. Journal politique, littéraire et d'économie sociale*, nr. 57, 28 februarie 1849, p. 5.

⁵ Ibidem, nr. 63, 6 martie 1849, p. 1.

⁶ William Rey, *Autriche, Hongrie et Turquie (1839-1848)*, Paris, Genève, Joel Cherbuliez, 1849; Paul de Bourgoing, *Carte ethnographique, historique et strategique des contrées hongroises, slaves, moldo-valaques et allemandes de l'empire autrichien impliquées dans la guerre actuelle*, Paris, impr. de Gerclès, 1849. Vezi și Michel Cadot, *La Russie dans la vie intellectuelle française (1839-1856)*, Paris, Fayard, 1967, p. 160 s.q.

⁷ Rey, *op. cit.*, p. 211.

⁸ Ibidem, p. 100.

⁹ Rey, *op. cit.*, p. 100.

anumite informații false și aprecieri eronate la adresa românilor despre care se spune apoi că, deși inamici ai secuilor, „au jefuit și spânzurat în districtele sașilor în loc să se unească cu aceștia împotriva teribilului general Bem”¹⁰. Dar, dincolo de ele, cartea lui W. Rey din 1849 are o atitudine favorabilă naționalităților din Transilvania și Ungaria în opoziție cu revoluția maghiară despre care spune că a nesocotit drepturile acestora. Mai mult, din perspectiva receptării în Franța a fenomenului revoluționar din această parte a Europei, el critică pe unii scriitori străini, mai ales francezi, care „seduși de aparențele revoluționare ale unui anume partid al maghiarilor au aprobat, fără a face distincție, tot ceea ce era împotriva Austriei, fără a ști că asuprirea celor slabi a fost elementul fundamental al acestui plan de război”¹¹.

În această privință, opinia sa era împărtășită și de demersul publicistic al lui Hippolyte Desprez din cursul anilor 1848-1849, atât în revista *La Pologne*¹² cât și *Revue des Deux Mondes*¹³, unde realizează o informare corectă a opiniei publice franceze despre respingerea cererilor românești și rezistența românilor față de uniunea Transilvaniei cu Ungaria. Opiniile sale au fost reunite, un an mai târziu, în lucrarea în două volume referitoare la populațiile Austriei și Turciei¹⁴. Ea cuprinde printre altele și două studii publicate de el anterior, într-unul publicat în ianuarie 1848 Desprez anticipând apropiata izbucnire a revoluției în spațiul românesc. Acest studiu cu opiniile lui Desprez despre români, sintetizând în același timp idealurile de unitate și independență ale românilor de la 1848, constituie cea mai importantă dintre lucrările publicistului francez. La curent cu aspirațiile de emancipare ale celorlalte popoare din sud-estul Europei aflate sub dominația străină, cu planurile de eliberare națională ale polonezilor inițiate la Paris de Adam Czartoryski, publicistul francez a călătorit prin țările române în iarna anului 1846 însoțind pe Woronicz-Werner, trimisul principelui polonez cu misiunea de a realiza o înțelegere între popoarele asuprite din cadrul Imperiului habsburgic, între maghiari pe de o parte, slavi și români pe de altă parte¹⁵.

Tot în anul 1850, apărea la Nantes o impresionantă lucrare intitulată *Războiul din Ungaria în 1848 și 1849*¹⁶ în paginile căreia era descrisă conjunctura politico-militară din Ungaria și Transilvania de la sfârșitul lunii martie 1848 și până în octombrie 1849. Amintirea proaspătă a unor evenimente dramatice din cursul războiului civil, îi prilejuiește lui Félix Martin o serie de reflexii în încercarea de contura cauzele imediate care au dus la ruptura dintre maghiari, pe de o parte, și restul naționalităților din Ungaria și Transilvania pe de alta.

Se poate spune că încă din deceniile premergătoare revoluției pașoptiste în publicistica franceză s-au conturat o serie de particularități etnice specifice spațiului intracarpatic. Este vorba, în primul rând, de o puternică atomizare a populației în comunități etnice închise, subliniată în repetate rânduri în operele franceze ca fiind consecința raportului stabilit de-a lungul veacurilor între învingători, învinși și alogeni. Apoi, autorii francezi încearcă confecționarea unei specificități proprii pentru etniile de aici puternic consolidate în timp prin ascendența istorică, tradiții și limbă¹⁷. Și operele franceze din anii 1849-1851 preiau această reprezentare schematică și încearcă

¹⁰ Ibidem, p. 108.

¹¹ Ibidem, p. 100.

¹² Bocșan, *op. cit.*, p. 119-120.

¹³ Ibidem, p. 1082; H. Desprez, *Les généraux dans la guerre de Hongrie. Campagne de Bem et Dembinski*, în *Revue des Deux Mondes*, Livraison de 15 dec. 1849, p. 1036-1039.

¹⁴ H. Desprez, *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie. Histoire contemporaine des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais*. Paris, Comptoir des imprimeurs-unis, 1850, vol. I-II.

¹⁵ Liviu Maior, *O pagină din legăturile franco-române. Hippolyte Desprez călător în țările române*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, 1968, fasc. 2, p. 103-113.

¹⁶ Félix Martin, *Guerre de Hongrie en 1848 et 1849*. Nantes, L. et A. Guéraud, 1850.

¹⁷ Vezi Ovidiu Muntean, *Observatori francezi despre naționalitățile din Transilvania până la 1848*, în vol. *Studii de istoria Transilvaniei. Omagiu Profesorului Pompiliu Teodor*. Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2000, p. 258-262.

fixarea comunităților etnice într-un cadru geografic bine delimitat în interiorul provinciei. Astfel, F. Martin în capitolul consacrat descrierii Transilvaniei în anul 1848 îi plasază pe unguri în vestul și centrul provinciei, pe secui la est, pe sași în sud, în timp ce românii ocupă alte teritorii din sud și est. Tot el consideră Banatul ca fiind o adevărată „grădină a Ungariei” locuită de un milion de români, în timp ce aceeași cifră este avansată și pentru românii trăitori în Transilvania. Al doilea popor cu care românii împart teritoriul provinciei sunt ungurii care, în opinia lui F. Martin, ar fi în total o jumătate de milion, la care se adaugă secuii – „copiii curajoși ai armatei lui Attila abandonată pe frontiera estică” – în număr de o sută șaptezeci de mii de indivizi. Ponderea numerică a sașilor transilvăneni – „rasă republicană cu oroare de orice formă de noblețe care n-au uitat că sunt germani și privesc spre Occident” – este estimată la circa trei sute de mii de suflete. Pentru populația sașilor, aceeași cifră este estimată și de W. Rey care mai apreciază că în Transilvania trăiesc „cel puțin o jumătate de milion de maghiari sub numele de secuii”¹⁸.

Astfel conturate, comunitățile etnice au avut o atitudine diferită față de evenimentele revoluționare din Viena și Pesta. În capitolul intitulat *Războiul din Transilvania*, F. Martin credea că momentul inițial care a declanșat ruptura între ele a fost poziția lor diferită față de anexarea provinciei la Ungaria prin hotărârea Dietei de la Cluj, dominată de unguri și de secuii. Ideea centrală a analizei sale era legată de comportamentul sașilor, a treia națiune suverană după unguri și secuii, care au refuzat să accepte decretul Dietei. „Obligați să aleagă între Austria și Ungaria ei s-au decis în mod natural pentru Imperiu: ei erau de origine germană iar simpatiile lor îi împingeau spre un popor din propria familie”¹⁹.

În schimb, atitudinea românilor față de hotărârile Dietei de la Cluj era explicată mult mai nuanțat. Românii, spune F. Martin, au înțeles că venise momentul eliberării de sub jugul sub care fuseseră ținuți de către celelalte trei popoare. El mai precizează că „încă înainte de declanșarea revoluției vieneze românii adresaseră nenumărate plângeri în legătură cu acest subiect dar de fiecare dată în zadar. Reînoindu-și cererea s-au angajat să accepte actul de alipire a provinciei la Ungaria dacă vor fi și ei ascultați. Refuzați de către unguri și tratați ca și sârbii și croații, românii transilvăneni s-au ridicat imediat împotriva asupritorilor ascunzându-și dușmănia sub aparențele fidelității față de Austria, deci se vor găsi alături de sași sub flamura Imperiului, în opoziție cu ungurii și cu secuii”²⁰.

Scriind aceste rânduri F. Martin se dovedește un bun cunoscător al problemelor interne generate de evoluția fenomenului revoluționar. Poziția sa este întrucâtva asemănătoare cu aceea a publicistului francez H. Desprez pe care-l citează în paginile lucrării sale. Nici baroana Rose Blaze de Bury, într-o lucrare publicată la Paris în 1851²¹, nu își ascunde ostilitatea față de modul în care ungurii au tratat aspirațiile naționale ale fiecărei etnii din Imperiu. Vorbind despre ruptura dintre croați și unguri, autoarea considera că națiunile slave au avut de suferit o cumplită tiranie pe care opresorii unguri au impus-o invocând cauza sublimă a libertății. „În numele acestei libertăți, Transilvania – sau cum se exprima tratatul de anexare țara până acum cunoscută sub acest nume - a fost împinsă spre distrugere, pentru ca Ungaria să se poată îmbogăți din resturile ei”. Autoarea detaliază sumar condițiile în care a fost trimis în Transilvania comisarul regal Nicolas Vay, înzestrat cu „puteri executive extraordinare pentru a înfrânge orice răzvrătire sau, altfel spus, orice tendință națională”²². În continuare, referindu-se într-un capitol la confruntările militare din Serbia, este introdusă o notă ce evocă dramatismul evenimentelor din Transilvania.

¹⁸ Rey. *op. cit.*, p. 102.

¹⁹ Martin, *op. cit.*, p. 91.

²⁰ Martin, *op. cit.*, p. 91.

²¹ Blaze de Bury, *Voyage en Autriche, en Hongrie et en Allemagne pendant les événements de 1848 et 1849*. Paris, Charpentier, 1851.

²² Ibidem, p. 335.

Aici este descrisă o întâmplare petrecută la Gherla cu scena unei execuții sumare a românilor de către gărzile ungurilor, atitudinea jignitoare a acestora față de cântecele naționale românești dar și bilanțul pierderilor umane suferite de români în anii revoluției²³.

Și în viziunea lui F. Martin războiul civil din Transilvania este un război de exterminare a cărui istorie nu prezintă de o parte și de alta decât un șir de atrocități reciproce. Secuii, cărora le este asociată imaginea strămoșilor lor huni, au jefuit și transformat în cenușă satele pe unde au trecut. Austriecii s-au arătat la fel de cruzi ca și adversarii lor, deoarece după cucerirea unui sat unguresc au forțat femeile să danseze goale în fața lor și apoi le-au masacrat. Surprinși de unguri au fost uciși la rândul lor. Autorul constata mai apoi că, la sfârșitul anului 1848, situația militară era favorabilă ungurilor fiindcă, cu excepția câtorva trupe aflate sub comanda colonelului Urban care mai rezistau, partida austriacă nu se mai menținea decât în regiunile sudice numite Sachsenland, unde era reprezentată de un guvern compus din comandantul austriac Puchner, din zece deputați sași și zece deputați români²⁴.

Paginile următoare sunt consacrate expunerii pe larg a intervenției armatei generalului polonez Bem în Transilvania. În ceea ce privește acest ultim aspect, el considera că intrarea rușilor în Transilvania s-a datorat cererii făcute de comandamentul austriac în urma demersurilor făcute de episcopul Andrei Șaguna în numele românilor și de prof. Gottfried în numele populației săsești.

Bucuria românilor și a sașilor s-a transformat în mahnire profundă o dată cu succesul armatelor lui Bem, iar după cucerirea Sibiului autorul constata că „jugul de fier de dinainte de război a devenit unul de plumb pentru populația românească”. Acest lucru s-a datorat formării gărzilor mobile ungurești și secuiești care, în Sachsenland și în ținuturile românești, au săvârșit atrocități comparabile cu represiunea generalului Turreau din Vendeea de la sfârșitul sec. al XVIII-lea. Pentru a fi mai convingător, F. Martin inserează mărturia unui ofițer englez publicată în prestigiosul ziar *Times*. Arestat de unguri la Cluj, în decembrie 1848, va fi condus spre frontiera cu Moldova. Aflat în închisoare la Tg. Mureș, ofițerul englez este martorul uciderii unui preot român, a nepotului său precum și a zece sași chiar de către soldații însărcinați să-i păzească. A doua zi, în 12 martie 1849, escorta sa găsește într-o poiană cadavrele altor șaptesprezece români împușcați recent de către secui care, spune ofițerul, își exprimau ulterior mulțumirea că astfel există mai puțini români pe pământ²⁵.

Informațiile despre rezistența românească din Munții Apuseni sub conducerea lui Avram Iancu sunt eronate. Vorbind despre represaliile românilor în fața actelor de cruzime comise de maghiari este amintit faptul că o legiune română (Landsturm) condusă de un „agent fiscal numit lanko” a străbătut ținuturile ungurești „hăituind precum lupii pe nobilii maghiari, incendiind și distrugând castelele acestora”, precum și de un caz de violență fizică împotriva unui maghiar relatat după *Gazeta oficială* din Pesta²⁶.

Finalitatea introducerii unor asemenea episoade menite să evidențieze dramatismul confruntărilor este de a confirma concluziile publicistului francez potrivit cărora oribilele lupte

²³ „Je rappellerai aussi en passant la façon dont les Valaques (Roumâns) de la Transylvanie furent traités. A Szamos Ujvar trois cent Roumâns furent condamnés à mort dans un seul jour, et dans un seul jour on en fusilla cent cinquante. A chaque décharge les Madjars crient: «*Canta te decepte, te Romane!* » On calcule que des 2,400 villages roumâns de la Transylvanie, il n'y pas un où dix a douze habitants pour le moins n'aient été exécutés par les Madjars, dont les victimes parmi les Roumâns seuls s'élèveraient a quelque chose comme 35 à 40,000 individus”. de Bury, *op. cit.*, p. 361. Și ofițerul austriac Georges de Pimodan este de părere că războiul din Ungaria a distrus populația civilă amintind despre numărul mare de văduve în Croația, Slavonia, Banat și Transilvania. Vezi Georges de Pimodan, *Souvenirs des campagnes d'Italie et de Hongrie*. Paris, Allouard et Kaepelin, 1851, p. 257.

²⁴ Martin, *op. cit.*, p. 93-94.

²⁵ Martin, *op. cit.*, p. 104-105.

²⁶ Ibidem, p. 289.

din Banat și Transilvania vor rămâne o pată de sânge în istoria secolului al XIX-lea. Conflictele latente dintre comunitățile din acest spațiu de-a lungul istoriei, relațiile încordate generate de cele mai diverse cauze îi vor contura pentru Transilvania imaginea unei provincii nenorocite. Sunt amintite succint atacurile turcilor și tătarilor din Evul mediu precum și disputele religioase din sec. al XVI-lea. De asemenea, răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan este considerată o adevărată jacquerie română în cursul căreia țăranii au jefuit și incendiat castelele nobililor și au ucis fără milă inamicii. Exemplul acesteia, se spune, a fost urmat și astăzi când populațiile Transilvaniei au declanșat un război nimicitor.

În finalul descrierii revoluției din Transilvania, Felix Martin face referire la încercările generalului Bem de a atrage sub steagul său populația românească din Moldova și la legăturile acestuia cu „conducătorii democrației din Moldova, Goleska, Eliade și alții”. Proclamația adresată de el locuitorilor din Moldova, în care-i chema să se ridice împotriva rușilor, nu a avut aici nici un rezultat datorită se spune „fricii de răzbunarea lor și barbariilor comise de cuceritorii Transilvaniei împotriva conaționalilor de aici, din care o parte fuseseră forțați să se refugieze”²⁷. Vorbind despre corespondența dintre generalul Bem și Lajos Kossuth sunt amintite tentativele de conciliere între maghiari și români din vara anului 1849 și propunerea făcută de Nicolae Bălcescu și Cezar Bolliac²⁸ de a forma o legiune românească. Semnarea la 16 iulie 1849 a Proiectului de pacificare de la Seghedin ce cuprindea „concesii făcute românilor” a fost un act de dreptate, remarca autorul. Prin prevederile sale „s-au eliminat revendicările nejustificate ale maghiarilor ce ridicaseră împotriva lor celelalte popoare supuse”, dar această tentativă a venit prea târziu ca să mai aibă consecințe practice pe câmpul de luptă pentru cauza maghiarilor²⁹. Ultimele pagini sunt consacrate dezagregării unităților revoluționare maghiare sub loviturile rușilor după bătălia de la Albești-Sighișoara (31 iulie 1849), capitulării generalului Görgey Arthur la Șiria, exaltării figurii de erou național a generalului Bem și execuției celor treisprezece generali la Arad.

Analiza politică efectuată demonstrează o bună cunoaștere a situației românilor din Transilvania, prin informarea opiniei publice franceze despre „uniunea Transilvaniei cu Ungaria decisă la Cluj” și rezistența românilor și sașilor împotriva acestui act arbitrar. Considerațiile finale nuancează totuși câteva aspecte privind conduita românilor și sârbilor în revoluție, mai ales după dezamăgirile produse în rândul popoarelor din Monarhia habsburgică de Constituția din 4 martie 1849. Soluția aleasă de ei, de alianță cu Austria, a fost oarecum nefastă deoarece, crede autorul, „astăzi slovacii, sârbii, croații și românii blestemă guvernul imperial și nu își ascund sentimentele ostile față de el”³⁰. Această lucrare, publicată la un an după înfrângerea revoluțiilor de pe continent, tinde să amendeze vechiul clișeu al imobilității și atitudinii pasive în politică ale românilor. „Românii par să fi fost treziți de ultimul război. În fruntea lor sunt oameni curajoși, adevărați conducători de briganzi, cruzi și viteji. Este momentul, spun ei în Jurnalul Bucovinei, de a începe să fie luată în considerare o națiune care pe pământul austriac numără trei milioane și jumătate de indivizi”³¹.

Dezbaterea de idei pe marginea conduitei politice și militare a românilor din Transilvania la 1848 va continua în Franța în vara anului 1851 cu un moment semnificativ. Este vorba de polemica survenită între Dumitru Brătianu (1817-1892) și Dániel Irányi (1822-1892) în ziarul parizian *La Presse* care a publicat în paginile sale schimbul de replici între cei doi protagoniști sub forma unor scrisori. Cele patru scrisori au fost ulterior adunate de editorul francez Henri Valleton și publicate sub forma unei broșuri, având o mică introducere datată 16 octombrie

²⁷ Ibidem, p. 205.

²⁸ „MM. Boleses et Bolliok”. Ibidem, p. 208.

²⁹ Martin, *op. cit.*, p. 208.

³⁰ Ibidem, p. 295.

³¹ Ibidem, p. 298.

1851³². Aici, el explică cititorilor motivele care l-au determinat să adune aceste scrisori și să le dea publicității, făcând precizarea că ultima scrisoare a lui D. Brătianu este inedită deoarece *La Presse* a refuzat să o publice. H. Valleton crede că motivul acestui refuz este numai faptul că scrisoarea era foarte lungă și lasă să se înțeleagă că cei de la ziarul susmenționat nu pot fi bănuți de partizanat politic ori de „amabilități condamnabile”. Convins că „maghiarii și românii doresc cu înflăcărare o grabnică și desăvârșită împăcare, astfel încât o dată recunoscute erorile care i-au dezbinat în trecut ei le vor stopa cu ușurință în viitor”, el cere publiciștilor și presei democratice franceze să sprijine prin sfaturile lor această reconciliere în beneficiul cauzei libertății împotriva despotismului. De asemenea, mai cere maghiarilor și românilor să citească și să reflecteze la ideile cuprinse în cele patru scrisori deoarece „dacă le înțeleg și le pun în aplicare Europa occidentală le va fi recunoscătoare, dacă nu, victoria nu poate fi obținută cu acte de vitejie îndrăznețe dar neinteligente”³³. Publicarea broșurii a fost prilejuită și de momentul sosirii în portul francez Marsilia a lui Lajos Kossuth, care se afla în drum spre Anglia în prima parte a lunii octombrie 1851. Henri Valleton critică în final atitudinea guvernului celei de-a doua Republici franceze pentru că nu a permis exilatului ungar să traverseze Franța – „focarul revoluției europene” –, deși a fost primit cu entuziasm la Marsilia.

Polemica dintre cei doi a avut ca punct de plecare manifestul adresat românilor în iunie 1851 de Comitetului Democratic European, manifest reprodus atât de periodicele franceze (*La Presse*, *Le National*, *Le Siècle*) cât și italiene (*Italia del popolo*, *Il Progresso*) la recomandarea lui Giuseppe Mazzini³⁴. Citind această proclamație, Dániel Irányi, fost secretar al Comitetului de salvare publică de la Pesta la 1848, se adresa redactorului ziarului *La Presse* convins că trebuie să facă o observație pe marginea unei afirmații tendențioase referitoare la patria sa și anume: „Ungaria a uitat că o vastă idee de egalitate îndreptată spre slavi și români, putea singură să fie demnă de victorie”. El declara că va înfrunta pe orice slav ori român care ar susține că slavii și românii au fost excluși de la vreuna din libertățile proclamate de revoluția maghiară la 1848, și chiar înainte, că ar fi existat o diferență între naționalitatea ungară și celelalte naționalități din regat. Cauzele insucceselor revoluției maghiare constau – după părerea lui Irányi – în aceea că popoarele au înțeles pe frații lor maghiari dar conducătorii acestor popoare nu i-au ascultat și au folosit naționalitatea drept un pretext. Sârbii au luat armele nu pentru a rămâne uniți cu maghiarii, ci pentru a se detașa de Ungaria și a depinde direct de Coroana imperială. Conducerea revoluției maghiare nu putea admite așa ceva pentru că ar fi însemnat o sinucidere. Aceeași condiție a fost pusă și de către sașii din Transilvania. „În ceea ce privește pe români – continua autorul – fac mărturisirea dureroasă că, în afară de intrigile și vicleniile imperialilor, desfășurarea deplorabilă a războiului s-a datorat neîncrederii și neînțelegerii lor. Au existat în tabăra românilor, dar și a sârbilor, oameni sincer devotați cauzei națiunii lor și a libertății, dar este regretabil că evenimente dureroase au împiedicat ori au amânat împăcarea”. După revoluție, ungurii au uitat urile, războaiele fratricide și trecutul și privesc spre viitor, nevroind privilegii pentru ei, ci drepturi egale cu toate naționalitățile din Ungaria: „Oricare ar fi aspirațiile lor, noi suntem gata a le înțelege, cu unica condiție ca ele să nu fie opuse independenței, unității și libertății patriei noastre comune”³⁵.

Prima scrisoare de răspuns a lui Dumitru Brătianu era publicată în coloanele ziarului francez la 4 iulie 1851. În primele ei rânduri, omul politic român afirma că a întârziat răspunsul deoarece a fost nevoit să revină la Paris unde a consultat documentele istorice de care avea

³² *Lettres hongro-roumaines*, prefată de Henri Valleton. Paris, Imprimerie d'Ad. Blondeau, 1851, 47 p. Broșura la care facem trimiterea se află în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, nr. inv. M. 9418.

³³ Ibidem, p. II.

³⁴ Dan Berindei, *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*. București, Ed. Enciclopedică, 1997, p. 195.

³⁵ *Lettres...*, p. 9-10.

neapărată nevoie în argumentația sa. El constata că D. Irány nu a citit cu calm manifestul Comitetului Democratic European dacă putea să afirme că în Ungaria naționalitățile s-au bucurat de toate drepturile, la fel ca ungurii. Manifestul n-a fost deloc sever cu ceea ce presupune Irány din motivele lesne de înțeles ale spiritului de conciliere, dar nu putea să nu reflecteze asupra cauzelor care au împiedicat popoarele să fraternizeze și să învingă în anii revoluției. Deoarece mulți unguri par să ignore nedreptățile făcute dintotdeauna românilor, D. Brătianu încearcă, în numele interesului comun, să le arate și să-i oblige să le recunoască și condamne ei înșiși. El se folosește de documentele maghiare citite în sejurul parizian pentru a argumenta convingător faptul că românii au fost considerați ca tolerați în propria lor țară³⁶. La 1848, guvernul maghiar a obținut prin forță decretarea de către Dieta Transilvaniei a uniunii cu Ungaria. Românii, întruniți la Blaj, au cerut ca problema încorporării Transilvaniei la Ungaria să fie supusă votului unei Diete reprezentative, rezultată din alegeri și au contestat decizia acestui for politic în care ei nu erau reprezentați. Cu argumente evidente se demonstra apoi necesitatea ridicării la arme a românilor din Transilvania pentru a-și dobândi astfel dreptul refuzat la existență națională. Pentru nedreptățile făcute românilor, D. Brătianu afirma că el și conaționalii săi nu doresc răzbunare ci înțelegere pentru cauza comună a libertății și lansa un apel: „Maghiari, Providența v-a dat deja un teribil avertisment. Luați aminte. Nu întristați mai mult democrația cu *regatul vostru istoric și cu dreptul de cucerire*, și strângeți cu sinceritate, cu dragoste, mâna frățească pe care v-o întindem... Vouă, mai ales, emigranților maghiari mă adresez deoarece o mare responsabilitate apasă asupra voastră”³⁷.

În cea de-a doua scrisoare trimisă ziarului *La Presse*, D. Irány afirma că nu putea lăsa fără răspuns cele scrise de D. Brătianu, „un român din Valahia”, deoarece a folosit „expresii injurioase”. El nu crede că cele scrise de D. Brătianu reprezintă poziția oficială a emigranților români, așa încât va răspunde personal preopinientului său și consideră polemica iscată ca fiind o problemă personală, străină celor două națiuni³⁸. D. Irány căuta apoi să acrediteze ca legitime actele Dietei de la Cluj din mai 1848 care proclamase unirea Transilvaniei cu Ungaria, aceeași dietă care de fapt abolise drepturile feudale și consacrase libertatea religioasă, drepturile politice și respectul tuturor naționalităților: „Uniunea înseamnă putere. După secole de separare, cu toții ne-am reunit pentru a proteja mai bine Constituția, libertățile comune. Românii din Transilvania de odinioară s-au opus; conducătorii lor angajați de Curtea imperială i-au atârnat și au derutat spiritele în profitul absolutismului austriac. De aici a izbucnit războiul pentru totdeauna deplo-rabil”³⁹. În continuare, D. Brătianu era acuzat direct că dorește dezmembrarea Ungariei, desprinderea tuturor naționalităților în tot atâtea state independente și detașarea teritoriilor locuite de români și unirea lor la Moldova și Tara Românească, iar acestea împreună cu alte provincii românești să se constituie într-un singur stat sub numele de România. Conchizând, el exprima în final deviza întregii emigrații maghiare care consta în alianță intimă și confederație fraternală cu țările dunărene dar cu condiția integrității teritoriale a Ungariei, restabilită în frontierele sale istorice de la începutul sec. al XVI-lea⁴⁰.

La rândul său, D. Brătianu constata că în polemica angajată nu este vorba de un român ori de un maghiar care-și dispută problemele personale. În cuvintele lui Irány există de fapt o întreagă mentalitate a exilului maghiar, răspândită în scris prin broșuri și în presă, potrivit căreia numai ungurii ar forma o națiune iar românii și slavii, nefiind decât naționalități în opinia acestor

³⁶ Printre lucrările consultate D. Brătianu amintește cartea lui Benkő Józef din 1791 intitulată *Diaete sive rectius comitia Transsilvanica*, colecția de legi *Approbatæ Constitutiones* și cronicile medievale *Gesta Hungarorum* și *Legenda sfântului Gerard*. Vezi *Lettres*..., p. 13 și p. 38.

³⁷ *Lettres*..., p. 18.

³⁸ *Ibidem*, p. 19.

³⁹ *Ibidem*, p. 23.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 29.

publiciști, vor trebui să suporte în mod necesar supremația maghiară și să își dea acordul ca teritoriile locuite de ei să fie un teritoriu maghiar⁴¹. Este cât se poate de evident că alipirea Transilvaniei la Ungaria în anul 1848 s-a făcut fără români și contra voinței lor, ignorându-le protestele. Dumitru Brătianu mărturisește că fără să insiste atât de mult asupra nedreptăților făcute poporului român în trecut, cât și la 1848, totuși nu poate să nu constate că ridicarea la arme a românilor din Transilvania și Banat a fost consecința acestor nedreptăți și a violențelor exercitate împotriva lor. Austria s-a bucurat, desigur, de opacitatea politică a conducătorilor revoluției maghiare în ceea ce privește problema națională.

Faptul că emigrantul ungar justifică pretențiile asupra românilor și teritoriilor locuite de ei pe considerentul existenței milenare a statului maghiar și susținea că provinciile românești n-au fost constituite într-un stat aparte îl făcea pe D. Brătianu să scrie: „Chiar dacă ar fi fost încorporați la Ungaria nu de o mie de ani, dar de două mii de ani, de la începutul lumii, nu se poate explica argumentat de ce ungurii n-au asimilat alte popoare în acest răstimp și n-au realizat nici o unitate. Românii sunt și la mijlocul veacului al XIX-lea tot români, iar ungurii tot unguri”⁴². Românii din Transilvania erau constituiți într-un bloc etnic în continuarea celui din Moldova și Țara Românească: „Dacă voi ignorați elementele constitutive ale patriei, citiți, vă rog, adresa Comitetului democratic european către români, și veți cunoaște acele elemente și veți vedea că ele sunt aceleași la românii de dincolo și de dincoace de Carpați și că limba, care este de altfel unul din semnele cele mai definitorii ale naționalității, nu este sigurul lucru care să fie comun tuturor românilor; și veți înțelege din clipa aceea că românii nu pot avea decât o singură patrie și nu vă veți mai mira că ei vor toți să fie reușiți într-un singur corp al națiunii, la care nu vor ajunge decât cu prețul sângelui lor”⁴³.

Pe același ton, omul politic român constata în lunga sa scrisoare că emigranții maghiari, foștii conducători ai revoluției de la 1848, puneau românilor dilema: fie cu ei contra Austriei, fie contra lor alături de Austria. Românii vor fi categoric împotriva celor care se vor strădui să dea o a doua ediție a revoluției de la 1848. Ungurii vor putea lupta alături de celelalte popoare pentru libertate numai renunțând la ideea unui stat maghiar constituit contra principiilor democratice, incompatibile cu asemenea erori. Din momentul în care s-a încercat reconstituirea vechiului stat maghiar, prin anexarea cu forța a unor teritorii care aparținuseră Austriei de câteva secole, revoluția maghiară s-a compromis, și aceasta încă de la început - scria D. Brătianu în finalul răspunsului său⁴⁴.

Schimbul epistolar dintre cei doi a fost de natură să aducă unele clarificări în cercurile de opinie franceze cu privire la situația politică și militară din Transilvania în anii revoluției. Merită subliniat însă faptul că la Paris românii din Transilvania au avut în persoana lui D. Brătianu un apărător redutabil al cauzei lor, înzestrat cu o desăvârșită eleganță a condeiului și un mare rafinament intelectual. În aceeași perioadă, o situație similară o întâlnim și la Viena unde lipsa de bunăvoință și interes pentru români din partea autorităților a fost contracarată prin eforturile lui Ioan Maiorescu și ale deputaților români, astfel încât aici s-a reușit prin publicarea rapoartelor prefecților români⁴⁵ o îmbunătățire sensibilă a imaginii acestora în opinia publică și cercurile politice vieneze.

⁴¹ Ibidem, p. 31.

⁴² *Lettres...*, p. 40.

⁴³ Ibidem, p. 44.

⁴⁴ Ibidem, p. 44-47.

⁴⁵ *Die Rumänen der Österreichischen Monarchie*, Viena, Druck von Carl Gerold und Sohn, vol. II, 1850, 236 p. Lucrarea se află și în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, nr. inv. M. 12474.

Les échos de la Révolution de 1848 en Transylvanie dans les écrits français (1849-1851)*Résumé*

Les écrits les plus importants qui se réfèrent à la situation particulière de la province pendant les années de la révolution de 1848 ont été publiés par W. Rey et Felix Martin. Le premier auteur estime que, en Transylvanie, de nombreux conflits entre les nationalités ont existé même dans la période antérieure lorsque les députés de la Diète ont discuté sur la langue officielle de la province. Le déclenchement de la révolution a aggravé cette situation et finalement a conduit à la guerre civile. Egalement, dans son livre intitulé *Guerre de Hongrie en 1848 et 1849*, Felix Martin fait une bonne analyse sur les événements politiques et militaires. Il considère que la cause des combats sanglants entre les nationalités de la province a été l'annexion de la Transylvanie à la Hongrie. Cette mesure a été décidée à Cluj par une majorité des députés hongrois, sans tenir compte de l'avis d'autres nationalités comme les Saxons et les Roumains.

D'autre part, l'opinion publique française a été informée sur les événements par la polémique de presse qui a eu lieu en 1851 entre Dumitru Brătianu et Dániel Irányi. Initialement, les textes ont été publiés dans le journal *La Presse* et puis ont été recueillis par Henri Valleton dans une brochure intitulée *Lettres hongro-roumaines*. En exil à Paris après la Révolution de 1848, D. Brătianu écrivait que les Roumains de Transylvanie a dû se battre pour leurs droits nationaux parce que même s'ils étaient les plus nombreux habitants de la province, leur position sur l'union de la Transylvanie avec la Hongrie a été ignorée. A son tour, Dániel Irányi (ancien révolutionnaire hongrois) a accusé les dirigeants roumains qu'ils non pas pris en compte les droits accordés à tous habitants de la province par la révolution hongroise et ont soutenu l'alliance des roumains avec l'Empire des Habsbourg.